

Чиханцова О. А., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ)

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ОВОЛОДІННЯ ФАХОМ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розглядаються значення іншомовного професійного мовлення, проблема формування іншомовних навичок у студентів та визначаються рівні сформованості компонентів психологічної готовності до оволодіння іноземними мовами такі як: мотиваційний, когнітивний, операційно-процесуальний. Вивчаються фактори ефективного оволодіння студентами іноземними мовами.

Ключові слова: мотивація оволодіння іноземною мовою, професійне іноземне спілкування, формування іншомовного мовлення.

В статті рассматриваются значение иноязычной профессиональной речи, проблема формирования иноязычных навыков и определяются уровни сформованных компонентов психологической готовности студентов к овладению иностранными языками такие как: мотивационный, когнитивный, операционно-процессуальный. Изучаются факторы эффективного овладения студентами иностранными языками.

Ключевые слова: мотивация овладения иностранным языком, профессиональное иностранное общение, формирование иноязычной речи.

Постановка проблеми. Сучасна європейська мовна політика орієнтує громадян Європи на багатомовність. Без цього успішна інтеграція в сучасному світі неможлива. Вивчення в навчальних закладах більш ніж однієї іноземної мови, безумовно, знаходиться також і в інтересах загальної національної політики України. Ефективність формування іншомовного мовлення обумовлена рядом психологічних та педагогічних факторів, які можна визначити як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування у майбутніх спеціалістів. Фактори успішності базуються на структурі навчальної діяльності, яка дозволяє ідентифікувати їх з її структурними компонентами створення умов для розвитку внутрішньої мотивації до спілкування, удосконалення навчально-виховного процесу за рахунок включення учнів в процес обговорення конкретних ситуацій.

В умовах широких міжнародних зв'язків з іншими країнами важливо спілкуватися з іноземними спеціалістами, розвивати професійно-ділові та особисті контакти із зарубіжними партнерами, колегами, читати різні видання іноземною мовою. Останнім часом зріс попит на вивчення іноземної мови за фахом у вищих навчальних закладах. Попит буде зростати і в наступні роки. Це пояснюється тим, що скорочується кількість навчаючих, які вивчають іноземну мову задля загальної комунікації. Навчальні заклади приходять все більше до висновку про доцільність вивчення іноземної мови за фахом. Метою навчання іноземній мові у вищих навчальних закладах є оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так

і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

У загальній стратегії навчання іноземних мов на немовному факультеті вищого навчального закладу передбачена вимога щодо розвитку іншомовного мовлення в професійній сфері спілкування. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти визначають основні напрямки професійної підготовки фахівців, що передбачає досягнення студентами немовного факультету достатнього рівня іншомовної комунікативної компетенції у професійній сфері спілкування.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема формування іншомовних навичок у студентів немовних спеціальностей завжди привертала увагу дослідників. Для більшості студентів немовних спеціальностей ділове спілкування іноземною мовою є проблемним і не приносить бажаних результатів. Ще декілька років тому на заняттях з іноземної мови на немовних спеціальностях було вивчення загальнонаукової літератури. Однак з розвитком потреб суспільства змінювались акценти вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі, і нагальною потребою стало формування іншомовної комунікативної компетентності. У сучасній психології існують різні підходи до розуміння комунікативної компетентності. Слід зазначити, що у більшості випадків психологи (як вітчизняні, так і зарубіжні) дотримуються неоднозначних підходів до розуміння і вирішення даної проблеми. (Г.В. Абрамович, Ю. П. Азаров, А.С. Андрієнко, Г.В. Барабанова, Е.В.Бібікова, Л.П. Гапоненко, Н.

В. Кузьміна, Н.В. Логутіна, Л.І. Морська, Л. А. Петровська та ін.). Проблема розвитку комунікативної компетентності в процесі вивчення іноземної мови досліджувалася в працях Л.Биркун, О.Вишневського, І.Зимньої, Ю.Пасова, Т.Сірик та ін.

Проблема покращення іншомовної підготовки фахівців різного професійного спрямування набула особливої актуальності й стала предметом багатьох досліджень, а саме: психологічні аспекти формування комунікативної компетентності вивчалися О. Бодальовим, Н. Кузьміною, Л. Петровською, Н. Чепелевою та ін. Сутність і структуру іншомовної професійної комунікативної компетенції вивчали Г. Архіпова, Н.Гез, О. Павленко, Ю. Федоренко, Н. Чернова та ін.

Для нашого дослідження важливе значення мали праці, в яких висвітлено особливості ділового спілкування іноземними мовами (С.Бучацька, О. Гринчишин, Л. Онуфрієва).

Поняття комунікативної компетентності як узагальненої комунікативної властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності й правила прямо чи в зв'язку з дослідженням інших проблем розглядаються в роботах О.Бодальова, Ю.Ємельянова, В.Кан-Калика, О.Киричука, Я.Коломинського, О.Крилова, Н.Кузьміної, І.Ладанова, А.Панфілової, Л.Петровської, В.Сластьоніна, В.Семіченко, Н.Тарасевич, Т.Яценко та ін. Більшість вчених вважають комунікативну компетентність вагомою складовою професійної компетентності, яка має в кожному виді діяльності свою специфіку.

До цього часу залишається недостатньо висвітленим і обґрунтованим поняття «готовність до іншомовного мовлення». І хоча ця реальність порівняно часто коментується у психологічній літературі, все ж недостатньо наукових робіт, присвячених дослідженню суті та умов становлення цього феномена. Водночас, як засвідчив аналіз наявного наукового фонду, аспекти врахування теоретичних основ формування готовності до професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців, їхньої специфіки дотепер ще не набули належного відображення в науково-психологічній літературі.

Мета статті. Теоретична та практична актуальність проблематики зумовила мету статті, а саме: дослідити проблему визначення іншомовного професійного мовлення на сучасному етапі розвитку психологічної

науки. Для досягнення поставленої мети було виконано наступні завдання: проаналізовано основні підходи до визначення понять іншомовного мовлення, іншомовної професійної комунікативної компетентності у складі професійної компетентності фахівця та визначено поняття та зміст іншомовної професійної компетентності.

Для забезпечення іншомовного професійного спілкування необхідно враховувати такі обставини: 1) достатній професійний словниковий запас; 2) розвиненість здатності вибору з довгострокової пам'яті необхідного лексичного матеріалу, адекватного ситуації професійного спілкування; 3) уміння лінгвістичного і смислового взаємозв'язку; 4) здатність відшліфовувати у внутрішньому мовленні певну думку; 5) здатність відповідно законам фонетики певної іноземної мови виразити думку; 6) здатність до продукування кожної наступної фрази в момент закінчення попередньої.

Слід підкреслити, що існує два типи мовлення – внутрішнє та зовнішнє. Ці типи мовлення суттєво відрізняються між собою. Внутрішнім мовленням особа користується, коли оформлює свої думки в мовленнєві висловлювання. Наприклад, спеціаліст під час спілкування з іноземними колегами спочатку внутрішньо промовляє свої думки іноземною мовою, а тільки потім зовнішньо вербалізує їх.

Комунікативна мовленнєва компетенція особистості реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (усне чи письмове).

Слід зазначити, що науковці розглядають з різних позицій такі поняття як «компетенція» та «компетентність».

Компетентність у вивченні іноземних мов часто асоціюється з поняттям «комунікативна компетенція». А.Хуторський розрізняє терміни «компетенція» та «компетентність», пояснюючи, що компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності). Компетентність у визначеній галузі – це володіння компетенцією, що містить її особисте ставлення до предмета діяльності [9]. Відповідно до визначень цих термінів компетенцію слід розуміти як задану вимогу, норму освітньої підготовки студентів немовних спеціальностей, а компетентність – як його реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності.

Більшість дослідників розглядає компетентність і як характеристику особистості, і як сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості, тобто розуміють під компетентністю здатність не тільки володіти знаннями, але й потенційно бути готовим їх застосовувати у нових ситуаціях [6].

За Н. Ізорія, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною особистісно-професійною якістю людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується у готовності на певній основі до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій [4]. У психологічній літературі поняття «комунікативна компетентність» вживає Ю.М. Смелянов [3] як означення засноване на знаннях та чуттєвому досвіді здатності особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування. Ю.М. Смелянов підкреслює, що формування такої здатності передбачає соціально-психологічне навчання майстерності спілкування.

Отже, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності фахівця, яка охоплює такі підструктури:

діяльнісну (уміння, знання, навички та способи здійснення професійної діяльності);

комунікативну (уміння, знання, навички та способи здійснення професійного спілкування);

Е. Бібікова визначає професійну компетентність як інтегративну якість особистості фахівця – системне явище, що охоплює знання, уміння, навички, професійно значущі властивості, що забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне утворення, професійна компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний та комунікативний компоненти [2]. У структурі іншомовної комунікативної компетентності виокремлюються функціональний, рефлексивний та мотиваційний компоненти. Відповідно до загальної структури професійної компетентності, іншомовну комунікативну компетентність Е. Бібікова подає як системне утворення у єдності мотиваційного, функціонального та рефлексивного компонентів.

В. Тенішева розглядає іншомовну професійну компетентність майбутнього фахівця як складне інтегративне ціле, яке

забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації [7].

Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію – здатність фахівця викоористовувати набуті знання, сформовані вміння тощо.

У сучасних дослідженнях пропонуються різні визначення комунікативної компетенції: в одних — це рівень сформованості міжособистісного досвіду, необхідного індивіду, щоб у межах власних здібностей та соціального статусу успішно функціонувати у певному суспільстві (Т.О.Вольфовська); в інших — це спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну динамічну цілісну мовленнєву діяльність, на характер якої можуть впливати різноманітні фактори (О.П.Петрашук); або як здатність координувати взаємодію окремих її компонентів задля забезпечення ефективності та результативності комунікації (В.М. Топалова).

Аналіз наукової літератури дозволив визначити іншомовну професійну компетентність як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується у психологічній та технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем.

У сучасних дослідженнях термін «іншомовна професійна компетентність» розглядається як знання мови, високий рівень практичного володіння, як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [5].

Важливим структурним компонентом професійної компетентності є комунікативна компетентність, яка є якісною характеристикою особистості фахівця та охоплює сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування.

Проте, незважаючи на виражену тенденцію до професійного вивчення іноземної мови у вищому неможливому навчальному закладі, навчання іноземній мові

студентів здійснюється фактично окремо від формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Проаналізувавши наукові праці ми можемо зробити висновок, що професійна іншомовна комунікативна компетенція студента виступає, перш за все, як здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із задачами гіпотетичних ситуацій іншомовного спілкування. У вивченні іноземної мови відтворюється зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови. Як наслідок, задача формування у студента вищого неможовного навчального закладу такої професійної компетентності, в структуру якої була б органічно інтегрована іншомовна компонента, залишається нерозв'язаною.

За визначенням О.С. Белкіна професійна компетентність є сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності [1]. Усі дослідники підкреслюють, що суть професійної компетентності відображає ділову надійність і здатність

успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність. Загалом появу терміну «компетентність» стосовно мови і комунікації у понятійному апараті цілого ряду гуманітарних наук (психології, філософії, педагогіки, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н.Хомського..

Таким чином, іншомовна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості.

З метою виявлення ефективних засобів впливу на розвиток іншомовного мовлення у студентів ВНЗ було проведено дослідження. У формувальному експерименті брали участь 85 студентів ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» м. Києва

Як свідчать результати, отримані в ході експерименту, рівень готовності старшокласників до оволодіння іншомовним мовленням у вищому навчальному закладі переважно середній (табл. 1).

Таблиця 1.

Рівні сформованості когнітивного компоненту психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами

(N=85)

Складові когнітивного компоненту	Середнє значення, в балах
1. Теоретичні знання про основні поняття з іноземної мови	7,9
2. Пошуково-інформаційна складова	7,6
3. Здатність продемонструвати знання з ІМ	6,8

Соціально-економічна ситуація, котра склалася сьогодні розкриває перед майбутніми спеціалістами нові можливості самореалізації, яка може здійснюватися не тільки через спілкування із зарубіжними колегами та партнерами, але й через здійснення професійної діяльності в умовах іншомовного суспільства. У такому зв'язку необхідно спрямовувати навчальну діяльність навчаючих на формування здібностей реалізації професійної діяльності та формування іншомовної професійної компетентності. Навчання іноземній мові майбутніх фахівців повинно розглядатись крізь призму їхньої подальшої професійної діяльності. Важливим завданням навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є формування спеціалізованої компетенції у сферах професійного та ситуативного спілкування, оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела.

Отже, ми можемо зробити висновок, що комунікативна компетенція розглядається науковцями як у широкому так і у вузькому

значеннях: у широкому – вона складається із мовної, мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної, дискурсивної та стратегічної компетенцій; у вузькому – як практичне опанування учнями мовленнєвими вміннями на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі в типових ситуаціях.

Ефективність формування комунікативної компетенції обумовлена рядом психологічних та педагогічних факторів, які можна визначити як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування у майбутніх спеціалістів. Фактори успішності базуються на структурі навчальної діяльності, яка дозволяє ідентифікувати їх з її структурними компонентами створення умов для розвитку внутрішньої мотивації до спілкування, удосконалення навчально-виховного процесу за рахунок включення студентів в процес

обговорення конкретних ситуацій із їх фахової діяльності.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів. Компетентність – це стійка готовність і здатність людини до якої-небудь діяльності «зі знанням справи».

Підсумовуючи вище сказане, ми можемо зробити висновок, що метою розвитку іноземного мовлення у вищому немовному закладі є підготовка студентів до ефективної

комунікації у їхньому професійному середовищі. Перспективним напрямом наукових досліджень іншомовної професійної компетентності може стати розробка дидактичної моделі її формування у студентів вищих технічних навчальних закладів з урахуванням можливостей інформаційних освітніх технологій.

Врахування психологічних особливостей іншомовного мовлення майбутніх спеціалістів забезпечить високий рівень опанування ними іноземними мовами, ефективне формування вмінь іншомовного професійного спілкування, допоможе знайти оптимальні шляхи, методи та прийоми навчання, підвищити рівень культури професійного мовлення.

Список літератури

1. Белкин А.С. Педагогические ситуации успеха. – М.:ИП, 1993. – 158 с.
2. Библикова Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Э. В. Библикова. - Майкоп, 2006. - 29 с.
3. Емельянов Ю.Н. Активное социально- психологическое обучение / Емельянов Ю.Н. – Л.: Изд. ЛГУ, 1985. – 166 с.
4. Изория Н. М. Формирования иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. М. Изория. - М., 2008. - 24 с.
5. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної освіти: Автореф. дис.... д-ра пед наук.13.00.04. К., 2005.
6. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності // Світло: науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – №1. – С.57..
7. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. на соискание уч. степени д. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. Ф. Тенищева. - М., 2008. - 44 с.
8. Федоренко Ю.П. Сучасні підходи до формування у старшокласників комунікативної компетенції.// Постметодика. – 2004. – №5 (57). – С. 22-24.
9. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.Хуторской // Народное образование. – 2003. - №2. – С.58-64.

Thixancowa O., candidate of psychological sciences, associate professor of department
DEVELOPMENT OF FOREIGN BROADCASTING IS UNDER TIME
A CAPTURE PROFESSION IS IN UNIVERSITY

The article discusses the importance of foreign professional speech, the problem of foreign language skills and components defined levels of psychological readiness of senior pupils to master foreign languages such as motivational, cognitive, operational and procedural. We study the factors of effective high school students mastering foreign languages. It is important to communicate with foreign specialists to develop professional, business and personal contacts with foreign partners, colleagues, read different foreign publications in terms of broad international relations with other countries. Factors of success are based on the structure of educational activity, which allows them to identify its structural components, create conditions for the development of internal motivation of communication, improving the educational process by including students in the process of discussing specific situations.

For most students of non-linguistic specialties business communication in a foreign language is a problem and does not bring the desired results. With the development of social needs the emphasis of learning foreign languages in high school have changed. An urgent need was the formation of foreign language communicative competence. Psychological features of foreign broadcasting future specialists provide a high level mastering them in foreign languages. Effective formation of foreign professional communication skills will help find optimal ways, methods and techniques of training to increase the cultural level of professional broadcasting.

Keywords: motivation of learning a foreign language, foreign professional communication, the formation of foreign communication.